

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави та права**

**ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ 081 ПРАВО (ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ)
АТЕСТАЦІЙНИЙ ЕКЗАМЕН
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА»**

Кам'янець-Подільський 2025

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.01.2025 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 21.01.2025 № 1

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави та права (протокол від 24.12.2024 № 9).

Розробники:

1. Проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор М. Ю. Бурдін.
2. Завідувач кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент І. А. Логвиненко.
3. Професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор А. М. Шульга.
4. Професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент В. В. Лазарєв.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор О. А. Гавриленко.
2. Професор кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ (гарант освітньої (професійної) програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 081 Право (правозастосування) Харківського національного університету внутрішніх справ), доктор юридичних наук, професор А. М. Шульга.

1. Загальні методичні рекомендації

Навчальна дисципліна «Теорія держави та права» – одна з основних загально-юридичних дисциплін. Цільова спрямованість дисципліни «Теорії держави та права» передбачає дослідження загальних та специфічних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування держави і права, засвоєння основних державно-правових понять і категорій юриспруденції, якими користуються при викладанні галузевих дисциплін.

Знання закономірностей виникнення і функціонування державно-правових інститутів, освоєння понятійно-категоріального апарату юриспруденції необхідні юристу як база для вивчення галузевого законодавства та юридичних процедур, а також для вироблення і закріплення навиків та умінь тлумачення та практичного застосування права.

Навчальна дисципліна «Теорія держави та права» належить до циклу фундаментальних, професійно-орієнтованих дисциплін, вивчення яких спрямоване на підготовку кваліфікованих фахівців шляхом формування у них системи знань і умінь, необхідних у професійній діяльності.

Теорія держави та права – загальнотеоретична юридична наука, що вивчає закономірності виникнення, розвитку й функціонування держави та права в їх нерозривному взаємозв'язку. Будучи фундаментальною, вона посідає провідне місце в системі юридичних наук і має методологічне значення для всіх напрямків наукової думки, що тією чи іншою мірою зачіпають проблеми держави і права, виконуючи як академічну, так і (опосередковано) прагматичну, суто практичну роль.

Дослідження предмету теорії держави та права дозволяє говорити про можливість формування теоретичної й історико-практичної бази для поглибленого вивчення всіх теоретичних і галузевих юридичних дисциплін, так чи інакше пов'язаних зі сферою державно-правових і державно-владних явищ, а також політико-правових і політико-ідеологічних цінностей.

На сучасному етапі суспільного розвитку для майбутнього фахівця надзвичайно важливо мати не лише прикладні навички, потрібні для виконання спеціальних функцій, але й фундаментальні знання, необхідні для формування власних концептуальних уявлень про такі найважливіші явища суспільного життя, як держава і право. Таким чином, метою викладання дисципліни «Теорія держави та права» є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про сутність державно-правових явищ, взаємозв'язок і взаємодію між ними.

Атестація здобувачів вищої освіти – одна з форм підсумкової перевірки рівня оволодіння випускниками загально теоретичних знань про державу та право, про державно-правові явища. Необхідність цих знань, вміння ними користуватися в діяльності юриста-практика є особливо актуальними у сучасний період реформування державно-правової дійсності в нашій країні.

Мета даної програми полягає у наданні допомоги випускникам зорієнтуватися: в обсязі та характері знань, які вони повинні будуть виявити під час атестації; у критеріях оцінки знань; у літературі та нормативному матеріалі, за яким слід готуватися; у методиці підготовки до екзамену та порядку його

проведення.

Мета атестації – завершити курс вивчення конкретної дисципліни, перевірити систему понять, що склалися у здобувачів вищої освіти і визначити ступінь отриманих знань. Цей захід сприяє розв’язанню головного завдання вищої освіти – підготовки кваліфікованих фахівців.

У процесі складання атестації здобувач вищої освіти повинен:

- розуміти предмет теорії держави та права;
- знати понятійний апарат теорії держави та права;
- вміти визначити систему юридичних наук;
- вміти аналізувати співвідношення теорії держави та права з юридичними та суспільними науками;
- вміти визначати риси та закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права;
- розуміти зміст і сутність форми держави;
- визначати етапи формування української державності;
- вміти охарактеризувати механізм держави, його складові елементи;
- проаналізувати місце права в системі регулювання суспільних відносин;
- чітко визначити співвідношення права і обов’язків особи;
- охарактеризувати джерела (форми) права;
- надати характеристику правотворчості, правозастосуванню;
- вміти тлумачити правові норми;
- розуміти зміст і сутність правомірної поведінки, правопорушення;
- вміти визначити зміст правосвідомості і правової культури;
- охарактеризувати законність, правопорядок та їх співвідношення;
- надати визначення юридичному процесу;
- визначити основні риси механізму правового регулювання;
- надати характеристику юридичній техніці;
- застосовувати отримані знання у практичній діяльності.

При підготовці до атестації важливо нарівні з лекційним матеріалом використовувати підручники, навчальні посібники, а також програму курсу, оскільки вона містить теми, основні проблеми предмета, в рамках яких і формуються питання до екзамену.

Програма допомагає також і під час самої атестації. Вона складається за певними правилами: має свою логіку викладення матеріалу, структуру, в якій кожен елемент займає чітко відведене йому місце і відіграє конкретну роль.

До атестації за напрямом підготовки допускаються здобувачі вищої освіти, які завершили повний курс підготовки за відповідною освітньо-професійною програмою, виконали всі вимоги освітнього плану та пройшли всі попередні атестаційні випробування.

Складання атестації проводиться на відкритому засіданні комісії за участю не менш як половини її складу при обов’язковій присутності голови комісії.

Атестація проводиться за білетами, складеними у відповідності до освітніх

програм за методикою, визначеною Харківським національним університетом внутрішніх справ і включає в себе три теоретичні питання.

Атестація проводиться в навчальній аудиторії. Здобувач вищої освіти представляється членам комісії, самостійно бере екзаменаційний білет, спеціальний аркуш та готується до відповіді. Час для підготовки до відповіді - 30 хвилин.

На спеціальному аркуші необхідно написати прізвище, номер білету, відповідь на питання та особистий підпис. Після підготовки, здобувач вищої освіти усно дає відповідь на теоретичні питання, які містяться в білеті. Відповіді на питання повинні бути логічними, послідовними та обґрунтованими.

Оцінюючи знання здобувачів вищої освіти, які складають атестацію, комісія керується наступними критеріями:

- правильність відповідей на запитання (вірність, чіткість і досить глибокий виклад ідей, понять, фактів і т. ін.);
- повнота і лаконічність відповіді;
- новизна інформації, ступінь використання наукових і нормативних джерел;
- уміння пов'язувати теорію з практикою, творче застосування знань до неординарних ситуацій;
- логіка і аргументованість викладення;
- грамотне коментування, наведення прикладів, аналогій;
- культура мови.

На основі загальних критеріїв, пропонується наступна система оцінювання знань здобувач вищої освіти:

Оцінка «відмінно» виставляється здобувачу вищої освіти, який ґрунтовно і повно викладає матеріал отриманий на протязі всіх років навчання. Виявляє повне розуміння матеріалу, обґрунтовує власні думки, застосовує знання на практиці, показує вміння працювати з нормативною базою, наводить необхідні приклади. Здатний здійснювати порівняльний аналіз різних теорій, концепцій, підходів та самостійно робити логічні висновки та узагальнення. Здобувач вищої освіти викладає матеріал послідовно і правильно з позицій норм літературної мови.

Оцінка «добре» виставляється здобувачу вищої освіти, який дає повну відповідь на всі питання по білету та частково на додаткові питання екзаменаторів. Але припускається помилок та поодиноких недоліків у послідовності викладу матеріалу і мовному оформленні, що не дозволяє претендувати на відмінну оцінку.

Оцінка «задовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який виявляє знання і розуміння основних положень по білету; викладає матеріал не повною мірою і припускається помилок у формулюванні правил, визначень; не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати власні думки, не в змозі навести приклади, викладає матеріал непослідовно і припускається помилок у мовному оформленні.

Оцінка «незадовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який

виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу з відповідної дисципліни, у формулюванні правил і понять припускається суттєвих помилок, непослідовно і невпевнено викладає матеріал. Оцінка «незадовільно» виставляється і тоді, коли виявлено повне нерозуміння матеріалу.

2. Короткий опис змісту програми

Тема 1. Теорія держави та права як наука та навчальна дисципліна

Система юридичної науки. Теорія держави та права як фундаментальна наука та навчальна дисципліна. Предмет теорії держави та права як гуманітарної науки та навчальної дисципліни. Місце теорії держави та права в системі гуманітарних наук та навчальних дисциплін. Теорія держави та права в системі інших юридичних наук та навчальних дисциплін. Зв'язок теорії держави та права та юридичної практики. Методологія теорії держави та права. Прийоми та засоби дослідження у пізнанні державно-правових явищ. Логічні прийоми загальнотеоретичного пізнання держави та права (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо). Функції теорії держави та права.

Тема 2. Походження держави та права

Організація влади у первісному суспільстві. Особливості внутрішньої структури первісного суспільства. Особливості виникнення європейських держав. Особливості виникнення східних держав. Відмінність влади первісного суспільства від публічної влади в державі. Наукові концепції (теорії) виникнення держави: патріархальна, теологічна, договірна, насилля, психологічна, органічна, історико-матеріалістична тощо. Еволюція первісного суспільства і причини (загальні закономірності) виникнення держави. Походження права. Теорії походження права. Співвідношення права і держави.

Тема 3. Держава як соціальний інститут. Типологія держав

Поняття держави та її основні ознаки. Населення як ознака держави. Територія держави. Державна влада як вид публічної влади. Апарат державної влади. Апарат державного примусу. Податкова система. Зв'язок держави і права. Внутрішня і зовнішня сторони суверенітету як ознаки держави. Основні теорії розвитку держави. Типологія держав. Цивілізаційний та формаційний підходи до типології держави. Особливості держав у межах одного типу держави. Характеристика особливостей держав рабовласницького, феодального, буржуазного соціалістичного та постсоціалістичного суспільства. Державність. Сутність держави та її еволюція у процесі історичного розвитку. Держава соціально-демократичної орієнтації.

Тема 4. Функції держави

Поняття та класифікація функцій держави. Функції сучасної Української держави та її державних органів. Правові форми здійснення державою своїх функцій. Нормотворча, правозастосовна, судова, контрольно-наглядова,

установча форми діяльності держави. Держава і економіка (загальна характеристика).

Тема 5. Механізм держави

Поняття механізму держави. Державні органи, установи, підприємства і організації, їх місце і роль у механізмі держави. Державний апарат. Поняття державного органу, його ознаки і поняття. Система державних органів в Україні. Державна служба. Державний службовець. Компетенція державних органів: поняття, структура. Місце та роль правоохоронних органів у механізмі держави. Співвідношення системи державних органів та органів місцевого самоврядування в Україні.

Тема 6. Форма держави

Поняття форми держави. Її структура та основні риси. Форми державного устрою. Унітарна держава, її основні ознаки. Автономія в унітарній державі. Особливості України як унітарної держави. Федеративна держава, принципи її утворення. Взаємовідношення між федеральними органами державної влади і органами влади суб'єктів федерації. Види федерацій. Форма правління. Особливості класифікації форм державного правління. Сучасні види монархії. Особливості абсолютних та обмежених монархій. Види республіканських форм правління (управління) (парламентська, президентська, змішана республіка), критерії їх розрізнення. Форма правління в Україні. Державний (політичний) режим: поняття, види. Демократичний політичний режим: поняття, різновиди, основні ознаки. Антидемократичний режим: поняття, основні ознаки, різновиди. Тоталітарна та авторитарна форми державного політичного режиму. Правовий режим воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.). Форми об'єднань держав. Конфедерація: поняття та ознаки. Історична доля конфедерації. Співдружність держав (регіональні, економічні, політичні, військові та інші союзи, асоціації, об'єднання тощо), їх відміна від унітарної та федеративної держави. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.). Євроінтеграційний процес.

Тема 7. Суспільство, громадянське суспільство, політична система суспільства

Поняття суспільства. Види суспільства. Соціальні інститути. Концепція громадянського суспільства. Поняття громадянського суспільства. Основні ознаки громадянського суспільства. Інститути (елементи) громадянського суспільства, передбачені Конституцією України. Поняття політики. Види політики. Поняття політичної системи суспільства. Структура політичної системи суспільства. Основні суб'єкти політики. Політичні партії як суб'єкти політики. Нормативне регулювання політичної діяльності.

Тема 8. Демократична, правова, соціальна держава

Поняття демократії, її основні принципи. Демократична держава. Форми та інститути демократії. Історія виникнення теорії правової держави. Етапи

розвитку ідеї правової державності. Поняття та основні ознаки правової держави. Принципи верховенства права і верховенства закону. Принцип розподілу державної влади на виконавчу, законодавчу і судову. Україна як демократична держава. Демократизація громадського і державного життя. Україна як правова держава. Конституційне забезпечення принципу розподілу влад. Система стримувань та противаг, передбачена Конституцією України. Україна як соціальна держава. Державна влада і забезпечення соціальної злагоди у суспільстві.

Тема 9. Влада. Державна влада. Теорія поділу влади

Поняття влади. Види влади у суспільстві. Публічна влада. Церковна влада. Корпоративна влада. Влада засобів масової інформації. Політична влада. Поняття державної влади. Ознаки державної влади. Співвідношення державної влади і держави. Теорія поділу влади (поділу влад). Реалізація теорії поділу влади в сучасних державах. Поняття системи «стримувань і противаг». Основні цілі системи «стримувань і противаг». Втілення системи «стримувань і противаг» в Україні відповідно до її Основного Закону.

Тема 10. Право як регулятор суспільних відносин

Поняття права. Об'єктивне (позитивне) право та його ознаки (нормативність, системність, формальна визначеність, вольовий характер, загальнообов'язковість, гарантованість державою). Об'єктивне та суб'єктивне право. Природне та позитивне право. Сутність права. Праворозуміння. Основні сучасні теорії (концепції) праворозуміння. Цінність права. Право, політика, економіка. Взаємовплив права і економіки. Право і політика. Право як основа та форма (засіб) здійснення політики держави. Роль політики у визначенні змісту і напрямків правового регулювання. Роль права у розвитку демократії як засобу здійснення народовладдя. Принципи права, їх поняття та класифікація. Принцип верховенства права. Принципи права і цінності. Роль принципів права у правотворчості та правозастосуванні. Право і закон, їх співвідношення. Правовий закон.

Тема 11. Право в системі регулювання суспільних відносин

Поняття і основні ознаки соціального регулювання в суспільстві. Система соціального регулювання. Нормативне та ненормативне регулювання суспільних відносин. Поняття соціальних норм. Види соціальних норм. Мораль і право. Морально-правовий вплив на суспільні відносини. Норми права і норми моралі: загальне та особливе. Право і справедливість. Право і релігійні норми. Право і звичаї, їх співвідношення. Право і корпоративні норми. Соціальні і технічні норми. Техніко-юридичні норми.

Тема 12. Правовий статус людини і громадянина. Гендер.

Поняття «людина». Поняття «особа». Поняття «особистість». Поняття «індивід». Поняття «громадянин». Філософські категорії «суб'єкт», «об'єкт» і право. Права і свободи людини, їх поняття. Ознаки прав людини. Види прав

людини. Покоління прав людини. Основні етапи історичного розвитку прав і свобод людини. Система гарантій прав і свобод людини. Юридичні гарантії. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Юридичні обов'язки. Права і свободи людини за Конституцією України. Поняття правового статусу особи. Поняття правового статусу громадянина. Структура правового статусу особи. Структура правового статусу громадянина. Правосуб'єктність як елемент правового статусу громадянина. Права і обов'язки як елемент правового статусу громадянина. Свободи як елемент правового статусу громадянина. Законні інтереси як елемент правового статусу громадянина. Юридична відповідальність як елемент правового статусу громадянина. Гендер. Гендерна рівність.

Тема 13. Норми права

Поняття норми права та її основні ознаки. Загальний характер та формальна визначеність норми права, загальна обов'язковість, примусовість, невизначеність адресату. Види норм права. Регулятивні і правоохоронні норми права. Дозволяючі (уповноважуючі), зобов'язуючі, забороняючі норми права. Матеріальні й процесуальні норми права: їх взаємозв'язок і відмінність. Класифікація норм права за рівнем їх нормативності: норми-цілі, норми-дефініції, норми-принципи та ін. Колізійні норми. Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція (прості, складні, абсолютно та відносно визначені). Структура регулятивних та правоохоронних норм права. Способи викладу правових норм у статтях нормативно-правових документів (прямий, відсильний, бланкетний; казуїстичний, абстрактний). Співвідношення норми права і статті закону.

Тема 14. Форми (джерела) права

Поняття форми (джерела) права. Основні форми права: поняття, види. Правовий (судовий, адміністративний) прецедент. Прецеденти Європейського Суду з прав людини та їх місце в правовій системі України. Правовий звичай: основні ознаки та особливості. Нормативно-правові договори: міжнародні, типові, а також інші (господарські, страхування тощо). Правова доктрина (положення юридичної науки, наукові коментарі до текстів законодавства тощо). Поняття правового (юридичного) акту. Види правових актів. Нормативно-правовий акт: поняття та ознаки. Закон як акт вищої юридичної сили. Класифікація законів в Україні. Конституція (Основний Закон). Значення Конституції для правової системи суспільства. Закон (у вузькому та широкому значенні). Співвідношення права та верховенства закону. Система підзаконних нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти глави держави (Президента України). Правові акти уряду (Кабінету Міністрів України). Нормативні акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх види, юридична природа. Нормативно-правові акти місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Локальні нормативно-правові акти (акти підприємств, установ, організацій). Акти Конституційного Суду України, їх юридична природа. Чинність нормативно-правових актів: у часі (вступ в силу

та припинення дії нормативно-правового акту), пряма, зворотна і переживаюча; чинність нормативно-правових актів за колом осіб; у просторі (територіальний та універсальний принципи).

Тема 15. Правотворчість

Поняття і основні ознаки правотворчості (організаційно-методичний аспект, інтелектуальна та воляова сторони, фінансове та матеріальне-технічне забезпечення). Співвідношення понять «правотворчість» і «правоутворення». Види (класифікація) правотворчості. Правотворчість державних органів. Делегована правотворчість. Первинна, поточна та кодифікаційна правотворчість. Принципи правотворчої діяльності в Україні. Законодавчий процес. Законодавча ініціатива (право законодавчої ініціативи). Основні стадії правотворчого процесу. Регламент правотворчого процесу. Оприлюднення та набуття чинності нормативно-правових актів за законодавством України. Поняття техніки нормопроєктування, її загальні засади. Юридична термінологія. Мова закону. Законодавча стилістика. Прогалини у праві. Аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування. Шляхи подолання та усунення прогалин у праві.

Тема 16. Система права. Правова система

Поняття, основні ознаки і структура системи права. Галузь права. Загальна характеристика галузей права в Україні. Інститут права. Предмет і метод правового регулювання як підстави розподілу норм права по галузям права. Публічне та приватне право. Матеріальне і процесуальне право. Поняття та основні риси правового режиму. Поняття і структура правової системи. Система права та правова система, їх співвідношення. Основні типи (сім'ї) правових систем сучасності: романо-германська (континентальна) сім'я; англо-американська сім'я; сім'я релігійного права; сім'я традиційно-звичаєвого права; змішані правові системи; правові системи міждержавного типу.

Тема 17. Законодавство, його система і систематизація

Поняття законодавства. Система законодавства: поняття, основні риси та структура. Горизонтальна структура системи законодавства України. Вертикальна структура системи законодавства України. Співвідношення системи права та системи законодавства. Співвідношення міжнародного права і національного права (законодавства) згідно з Конституцією України. Систематизація нормативно-правових актів (законодавства): поняття, принципи, форми. Кодифікація, інкорпорація та облік законодавства. Кодифікація законодавства в Україні, її головні напрямки та форми.

Тема 18. Правові відносини

Поняття та основні ознаки правових відносин. Правові відносини як форма існування й реалізації юридичних прав та обов'язків. Норми права та правові відносини. Склад (структура) правових відносин. Матеріальні та юридичні аспекти змісту правовідносин. Основні елементи складу правовідносин:

суб'єкти, зміст (юридичний, фактичний), об'єкти. Суб'єктивне право: поняття, ознаки. Правомочність як структурний елемент (вид) суб'єктивного права. Юридичний обов'язок: поняття, ознаки, види. Повноваження. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність фізичних осіб. Правоздатність. Дієздатність. Деліктоздатність. Правосуб'єктність юридичних осіб. Публічні (некомерційні) і приватні (комерційні) юридичні особи. Поняття та ознаки юридичної особи. Об'єднання та соціальні спільності як суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правових відносин (адміністративних, цивільних, міжнародних та ін.). Об'єкти правових відносин: поняття та ознаки. Види об'єктів правових відносин: їх поняття та види згідно законодавства України. Особливості правового режиму окремих об'єктів правових відносин (земля, корисні копалини, радіаційні речовини тощо). Юридичні факти: поняття та ознаки. Класифікація юридичних фактів. Види юридичних фактів за правовими наслідками: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Види юридичних фактів за вольовою ознакою: юридичні дії, події, стани.

Тема 19. Реалізація норм права

Поняття та основні ознаки реалізації норм права. Форми безпосередньої реалізації норм права. Використання прав. Виконання обов'язків. Дотримання заборон. Застосування юридичних норм як правова форма діяльності держави: поняття, ознаки. Підстави застосування юридичних норм. Правозастосовчий процес та його основні стадії. Правова оцінка фактичних обставин. Основні вимоги правильного застосування норм права. Достовірність та точність норми права, що застосовується. Особливості встановлення об'єктивної істини у юридичній справі. Акт застосування права: поняття і ознаки. Види актів застосування права за юридичними наслідками, за формою зовнішнього прояву (письмовий, усний, конклюдентний). Відмінність актів застосування права від нормативно-правових актів. Правозастосовча техніка. Особливості та основні вимоги до правозастосовчої техніки. Юридична термінологія та принципи її використання в правозастосовчій діяльності.

Тема 20. Тлумачення норм права

Поняття юридичного тлумачення. Поняття тлумачення норм права, його основні риси. З'ясування та роз'яснення змісту юридичних норм (їх окремих елементів). Класифікація тлумачення норм права. Види тлумачення юридичних норм за суб'єктом. Офіційне тлумачення юридичних норм та його види (легальне, автентичне). Юридична природа (наслідків) офіційного тлумачення правових норм, його обов'язковість в правозастосуванні. Неофіційне тлумачення норм права, його основні риси та види. Доктринальне тлумачення правових норм та його значення для правозастосування (науково-практичні коментарі, дослідження права: дисертації, статті, монографії тощо). Професійне та побутове тлумачення норм права. Види тлумачення норм права за обсягом: буквальне, поширювальне (розширене) та обмежувальне тлумачення. Їх значення для правильного, обґрунтованого та законного прийняття юридичного рішення (акту). Нормативне та казуальне тлумачення правових норм (за

результатом). Засоби тлумачення норм права, поняття та основні риси. Граматичне (філологічне, семантичне, лінгвістичне) тлумачення норм права. Логічне, історичне, телеологічне та наукове тлумачення правових норм. Акти тлумачення права (інтерпретаційні), їх види та юридичні властивості.

Тема 21. Юридично значуща поведінка

Поняття, ознаки, види юридично значущої («правозначущої») поведінки. Поняття та ознаки правомірної поведінки. Воля, свідомість, інтелектуальні якості особи та правомірна поведінка. Особливості структури (складу) правомірної поведінки. Об'єктивна та суб'єктивна сторони правомірної поведінки. Мотивація правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Маргінальна та конформістська поведінка, умови та причини їх існування у сучасному суспільстві. Соціально шкідлива поведінка. Зловживання правом. Юридична помилка. Поняття та ознаки правопорушення. Об'єктивно протиправна поведінка. Склад правопорушення. Суб'єкт правопорушення та його особливості у різних галузях (інститутах) права. Об'єктивна сторона правопорушення, її ознаки. Причинний зв'язок між правопорушенням та його наслідками. Суб'єктивна сторона правопорушення. Вина. Форми вини (умисел, необережність). Правомірне заподіяння шкоди. Причини та природа правопорушень. Причини злочинності, її основні форми.

Тема 22. Юридична відповідальність

Поняття юридичної відповідальності. Ознаки юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності (нормативна, фактична, процесуальна). Види юридичної відповідальності за законодавством України. Функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Стадії юридичної відповідальності. Виникнення юридичної відповідальності, конкретизація юридичної відповідальності, реалізація юридичної відповідальності, звільнення від юридичної відповідальності. Юридична відповідальність та права людини. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

Тема 23. Правова свідомість і правова культура

Поняття та основні риси правової свідомості. Структура правової свідомості та її елементи. Функції правосвідомості. Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова. Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосовчу діяльність. Деформація правосвідомості (правовий нігілізм, правовий ідеалізм). Витоки та причини правового нігілізму. Напрямки, засоби та форми його подолання в Україні. Правова культура: її сутність та основні риси. Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій та правозастосовчій діяльності. Правова культура: особи, посадової особи. Співвідношення правової та політичної культури. Професійна правова культура працівника правоохоронних органів: особливості та основні вимоги. Поняття правового виховання та його механізм.

Тема 24. Правове регулювання, його механізм

Правове регулювання. Загальна характеристика. Предмет правового регулювання: поняття та ознаки. Правовий вплив на суспільні відносини. Сфери та межі правового регулювання. Поняття і види сфер та меж правового регулювання. Способи, типи і методи правового регулювання. Нормативні та індивідуальні (персоніфіковані) регулятори суспільних відносин. Сфери їх застосування та особливості методів. Механізм правового регулювання: поняття, ознаки. Основні елементи механізму правового регулювання, їх зв'язок та взаємодія. Функції структурних елементів механізму правового регулювання. Стадії механізму правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання. Шляхи підвищення ефективності правового регулювання в соціальній, демократичній, правовій державі.

Тема 25. Законність і правопорядок

Поняття та соціальна сутність законності. Законність як принцип життя громадянського суспільства. Режим законності у правовій державі. Основні принципи та вимоги законності. Законність та дисципліна. Поняття гарантій законності. Система гарантій законності. Соціальні та ідеологічні гарантії законності. Юридичні гарантії законності: поняття та їх класифікація. Конституційне забезпечення законності. Поняття та значення правопорядку в демократичній державі. Основні напрямки із забезпечення законності і правопорядку в Україні.

3. Контрольні питання до атестації

1. Теорія держави та права як наука, її предмет, методологія пізнання, місце в системі юридичних наук.
2. Первісне суспільство: поняття, структура, організація публічної влади.
3. Теорії виникнення держави.
4. Поняття держави, її основні ознаки.
5. Поняття влади, її основні види у суспільстві. Державна влада: поняття, ознаки.
6. Сутність держави. Тип держави. Формаційний та цивілізаційний підходи до його визначення.
7. Поняття функцій держави, їх види. Види основних функцій сучасної української держави.
8. Поняття і ознаки громадянського суспільства. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
9. Політична система суспільства: поняття, структура.
10. Поняття державного суверенітету, його співвідношення з суверенітетом народу і суверенітетом нації. Україна як суверенна держава.
11. Поняття та ознаки демократичної держави. Україна як демократична держава.
12. Форми та інститути демократії.
13. Поняття та ознаки соціальної держави. Україна як соціальна держава.
14. Поняття та ознаки правової держави. Україна як правова держава.

Принцип верховенства права.

15. Форма держави: поняття та структура.

16. Республіка як форма державного правління: поняття, види. Особливості республіканського правління в Україні.

17. Форма державного устрою: поняття, види. Державний устрій України за Конституцією України.

18. Поняття та основні види державного (політичного) режиму. Політичний режим в Україні.

19. Правовий режим воєнного стану.

20. Форми об'єднань держав. Європейська інтеграція України.

21. Механізм держави: поняття, ознаки, структура.

22. Орган держави: поняття, ознаки, компетенція. Класифікація державних органів.

23. Державні органи, передбачені Конституцією України.

24. Місцеве самоврядування в Україні: поняття, суб'єкти.

25. Державна служба: поняття, ознаки, види.

26. Теорія розподілу влад, її реалізація в сучасних країнах.

27. Система «стримувань та противаг»: поняття, основні цілі.

28. Соціальні норми первісного суспільства. Ознаки, які відрізняють норми права від норм первісного суспільства.

29. Поняття об'єктивного права і суб'єктивного права, їх співвідношення.

30. Функції права: поняття, види.

31. Принципи права: поняття, види, співвідношення з нормами права.

32. Співвідношення національного і міжнародного права.

33. Права людини: поняття, ознаки, види.

34. Теорія трьох поколінь прав людини.

35. Правовий статус громадянина: поняття, структура, види.

36. Правовий статус біженця, внутрішньо переміщеної особи.

37. Гендерна рівність як складова конституційного принципу рівності.

38. Поняття правової системи суспільства. Основні типи правових систем світу, їх загальна характеристика. Місце правової системи України в типології правових систем.

39. Система права: поняття, структура. Поняття галузі та інституту права. Критерії (підстави) розподілу норм права по галузям права.

40. Публічне і приватне право.

41. Система законодавства: поняття, структура. Співвідношення системи законодавства і системи права.

42. Вертикальна структура системи законодавства України.

43. Поняття і форми систематизації законодавства.

44. Соціальні норми: поняття, види.

45. Норма права: поняття, ознаки.

46. Структура норми права. Види структурних елементів норм права.

47. Види норм права.

48. Способи викладення норм права в статтях нормативно-правових документів.

49. Норма права і стаття закону, їх співвідношення.
50. Співвідношення норм права і норм моралі. Значення норм моралі для правотворчості та реалізації права.
51. Поняття правотворчості, її функції та основні принципи.
52. Стадії та види правотворчості.
53. Поняття нормативно-правового акту, його основні ознаки.
54. Набуття чинності нормативно-правових актів в Україні. Поняття юридичної сили нормативно-правового акту, їх види за юридичною силою.
55. Поняття закону, його основні ознаки. Види законів.
56. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, класифікація.
57. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб.
58. Система законодавства: поняття, структура.
59. Юридична колізія: поняття, види. Колізійні норми права. Способи вирішення юридичних колізій.
60. Тлумачення норм права: поняття, мета, способи, види.
61. Акти офіційного тлумачення норм права: поняття, види.
62. Форми (джерела) права: поняття та види.
63. Нормативно-правовий договір як джерело права. Міжнародно-правові договори: поняття, види, місце в системі законодавства України.
64. Судовий прецедент як джерело права. Рішення Європейського суду з прав людини, їх значення для правової системи України.
65. Реалізація норм права: поняття, ознаки.
66. Акт застосування норм права: поняття, ознаки, види.
67. Співвідношення нормативно-правового акту, акту тлумачення і акту застосування норм права.
68. Прогалини у праві: поняття, засоби їх подолання.
69. Правовідносини: поняття, основні ознаки, види.
70. Поняття та види об'єктів правовідносин.
71. Взаємозв'язок норми права і правового відношення.
72. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки: поняття, структура.
73. Склад (структура) правовідносин.
74. Юридична особа: поняття, ознаки, види.
75. Правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб: поняття, склад.
76. Юридичні факти: поняття і класифікація. Фактичний склад.
77. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.
78. Зловживання правом: поняття, види.
79. Правопорушення: поняття, ознаки, види.
80. Склад правопорушення: поняття, структура.
81. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, види.
82. Принципи і функції юридичної відповідальності.
83. Співвідношення суб'єкта правопорушення та суб'єкта юридичної відповідальності.
84. Правосвідомість: поняття, ознаки, основні функції та види.
85. Правова культура: поняття, види, структура.
86. Деформація правосвідомості: поняття, види, причини виникнення та

шляхи подолання.

87. Поняття законності та правопорядку, їх співвідношення, гарантії.
88. Поняття, види, способи і типи правового регулювання.
89. Механізм правового регулювання, його елементи і стадії.
90. Типологія правових систем.

4. Рекомендована література

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація про державний суверенітет України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
5. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
6. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
8. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
9. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
11. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
12. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
13. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 № 3077-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#doc_info.
14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
15. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
16. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
17. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
18. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.

19. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
20. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

Основна:

1. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2018. 436 с.
2. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
3. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.

Додаткова:

1. Адамовська В. С., Шепелюк В. А., Семеняка Т. В. Підвищення якості нормативно-правових актів через вдосконалення їх структури. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. Вип. 4(64). С. 69-75.
2. Антошкіна В. К. Ознаки та особливості права, які зумовлюють необхідність тлумачення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 233–239.
3. Атаманова Н. Проблемні питання застосування норм права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 164–169.
4. Бандуровська А. М., Гудим І. В. Захист прав дітей та жінок під час воєнного стану. *Захист прав та інтересів дітей і жінок в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 квіт. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 7-8.
5. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 224–229.
6. Білоус О. Тлумачення норм права: поняття та сутність. *National law journal: theory and practice*. 2020. № 5. С. 46–53.
7. Бліхар М. Сутність юридичної відповідальності в правовій доктрині України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). С. 161-168.
8. Боброва Ю. Ю. Гендерна комунікація як чинник модернізації сучасної держави. *Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20 квітня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 17-21.
9. Борисюк І. Еволюція міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини. *Знання європейського права*. 2021. № 2. С. 7–12.
10. Буханевич О. М., Мерник А. М., Петришин О. О. Підходи до розуміння категорії «особливі правові режими». *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 1. С. 71-78.
11. Васильченко О. П., Матат А. В. Конституційні права людини: зміст,

функції та рамки обмеження. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації : колективна монографія / Національний університет "Одеська юридична академія". Львів; Торунь : Ліга-Прес, 2020. С. 45–66.

12. Венцель В., Купрійчук В. Типологія держав у контексті реалізації державою соціальної функції. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8. № 4. С. 44-54.

13. Вовк П. Правова держава: вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 19–23.

14. Голуб О. А. Щодо типів правового регулювання гендерних відносин. Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20 квітня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 36-38.

15. Громадянське суспільство : курс лекцій / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с.

16. Джуган В. О. Проблема захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 63-67.

17. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. Інформація і право. 2020. № 2 (33). С. 9–22.

18. Дрозд О. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: міжнародний досвід. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 105-110.

19. Дурнов Є. Поняття та види функцій праворозуміння. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 9. С. 154-159.

20. Завгородня Ю. С. Функції держави в сучасних умовах: пропедевтичний аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 20-22.

21. Загребельна Н. Юридична відповідальність з позиції справедливості та дієвості: сучасні реалії та поняття. Political and Legal Studies. 2022. Vol. 1, Issue 4. С. 63-73.

22. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В., Сидоренко А. Ю. Відомча нормотворчість в Україні: досвід комплексного аналізу : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2021. 228 с.

23. Захист прав дітей в умовах війни. Збірник матеріалів круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022. 90 с.

24. Зелена І. Поняття інституту юридичної відповідальності у приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. С. 176-181.

25. Єгоров А. Є. Деякі питання застосування рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. 2022. Вип. 2 (54). С. 51-59.

26. Йосипів А., Гумін О. Маргінальна поведінка як вид правомірної

поведінки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 3 (31). С. 260-269.

27. Козар Ю. Ю. Базові засади розбудови інституту громадянського суспільства в Україні: європейський та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 95-101.

28. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 165-169.

29. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 27-31.

30. Кравцова З. С. Співвідношення понять «механізм держави» та «механізм здійснення державної влади»: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 91-94.

31. Кулі-Іванченко К. К. Концепція соціальної держави в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 69. С. 52-58.

32. Лазарєв В. В., Жидовцева О. А. Щодо наукової дискусії про юридичну природу зловживання правом. *Право і безпека*. 2021. № 80 (1). С. 151-155.

33. Лазарєв В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 71-73.

34. Лазарєв В. В. Особливості використання юридичної термінології у країнах Європейського Союзу. *ScienceRise: Juridical Science*. 2021. № 3 (17). С. 4-8.

35. Лазарєв В. В. Тлумачення юридичної термінології Конституційним Судом України. *Право і безпека*. 2020. № 79 (4). С. 116-121.

36. Лебедева В. В., Граціотова Г. О. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2021. № 5 (57). С. 71-80.

37. Логвиненко М. Поняття та складники правової поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 283-286.

38. Ляшенко Р. Д., Киришун Ю. С. Техніка тлумачення норм права: поняття, принципи, структура. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 3(38). С. 3-7.

39. Малетич М. М. Соціальна держава Україна: конституційно-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сетія: Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 28-32.

40. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95-99.

41. Москальчук Ю. Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової

влади в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 16. С. 19–23.

42. Наливайко І. О. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. \Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 109-112.

43. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61-66.

44. Невзоров І. Л. Щодо подальших перспектив інновації законодавчої основи нормотворчості. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 165–180.

45. Новікова М. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 71-75.

46. Оніщенко Н. М. Громадянське суспільство: реалії та зміни. *Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20 квітня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 89-93.

47. Павлович-Сенета Я., Дідик Н. Організаційно-правове забезпечення надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 518-523.

48. Перунова О. М. Загальна характеристика процесуальної форми цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 213-216.

49. Пилипенко В. П., Пилипишин П. Б., Раданович Н. М. Особливості правового регулювання прав людини під час збройних конфліктів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 1. С. 43-51.

50. Пильгун Н. В., Григоренко М. О. Особливості та значення норми права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 55-57.

51. Пильгун Н. В. Місце і роль правового прецеденту в правовій системі України. *Юридичний вісник*. 2021. № 2 (59). С. 55-61.

52. Позігун І. О. Міжнародні стандарти захисту прав дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 158-163.

53. Права і свободи людини : навчальний посібник / уклад. І. О. Бондарчук, І. О. Кудерська, В. І. Новошицька, М. В. Куляша. Київ. 2023. 154 с.

54. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. В. Афанасьєва та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.

55. Проблеми тлумачення правових норм : посібник / автор-упорядник

О. М. Балинська. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 392 с.

56. Романчук В. І. Етапи правотворчого процесу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 69-72.
57. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 56–60.
58. Сидоренко О. О., Кухарчук А. В., Ткаченко О. Р. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 62-64.
59. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 194-200.
60. Стрибко Т., Бойченко С. Правова поведінка як складник правосвідомості: загальнотеоретичний аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 257–261.
61. Сокурєнко В. В., Загуменна Ю. О. Дискурс щодо публічної безпеки в деяких європейських політико-правових ученнях Середньовіччя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 82–104.
62. Субота С. І. Особливості взаємодії громадянського суспільства та поліції в умовах демократичного режиму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 41–44.
63. Тимошенко В. І. Деформована правосвідомість як передумова протиправної поведінки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 27-32.
64. Ткаля О. В., Кутовий В. В. Правова культура та правова свідомість: взаємозалежність і взаємовплив. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 38-41.
65. Трихліб К. О., Житинський О. В. До питання про націю, національний суверенітет і національну державу як політико-правові явища. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 28-32.
66. Цельєв О. В. Верховенство права та соціальна держава: пошук шляхів подолання суперечностей. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9–10. С. 87-97.
67. Чернецька О., Шилінгов В. Сучасні підходи до розуміння форми держави. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 20-30.
68. Чуб А. В. Теорії походження суб'єктивних публічних прав приватної особи. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 104–109.
69. Чукаєва В. О. До проблеми типології правової системи сучасної України. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 20–24.
70. Щербай І. Поняття та сутність прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 636-640.
71. Щербак Н. В. Міжнародні стандарти з питань гендерної рівності та їх упровадження в Україні (в умовах реформування державного управління). *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 153–165.

72. Юшкевич О. Г. Міжнародні стандарти щодо участі дітей у збройних конфліктах. Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 226-229.

Інформаційні ресурси в мережі *internet*

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.rainbow.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Конституційного суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>.